Horia Petra-Petrescu și construcția conștiinței naționale prin Teatru – Memoria conferințelor publice

Constantin NECULA

Universitatea „Lucian Blaga" din Sibiu, Facultatea de Teologie
Lucian Blaga University of Sibiu, Faculty of Theology
Personal e-mail: teologie@ulbsibiu.ro

Horia Petra-Petrescu and the Construction of the National Consciousness through Drama – The Memory of the Public Conferences

The construction of a national consciousness covered in the preceding years of the Great Union of 1918 many fields of the dynamic Transylvanian culture that deserve to be examined in details. The Romanian theatrical culture was such an ethos. Horia Petra-Petrescu, one of its first critics held a series of public conferences, of which the three considered the most representative regarding the construction of the national consciousness through Theater are analyzed in this study. Examining them, we discovered an excellent theoretician of Drama as both social phenomenon and managerial project, a very careful critic of the comparative European theater and a very good source of knowledge of theater critique between 1908 and 1913, namely the years before World War I. Therefore, Horia Petra-Petrescu, the first doctor in I. L. Caragiale's Theater (Leipzig) should be paid a special attention in respect of the principles through which the national unity of a people can be educated through theater (language, text and education).

Keywords: social esthetics, theatrical culture, the managerial priorities of culture, positive dilettantism, folk theater, the cultural autonomy of the ethnic minorities' theater. .

Dintre mărturisirile ce merită a fi așezate drept început studiului nostru reținem una, păstrată în memoriile lui Zaharia Bârsan, dramaturg și sensibil poet, memorialist și actor, director de scenă și nu în ultimul rând unul din ctitorii teatrului românesc din Transilvania, consemnată la începutul *Impresiilor de Teatru* din Ardeal:

> „În turneurile mele de teatru făcute în ultimul timp prin Ardeal și Bănat, simțeam o bucurie nespusă când întâlneam pe câte un om bătrân, care îmi povestea cu însuflețire despre trupele din România, care colindau pe vremuri prin orășele noastre. În gesturi, în ochi și în figura lui întreagă ceteam, ca într-o carte deschisă, fericirea produsă atunci de acei călători-propovăduitori de limbă și de sentimente românești. Mi se povestea despre figuri de artiști, mulți trecuți astăzi pe ceea lume, despre viața lor, atât cât a putu fi ea cunoscută în trecerea lor scurtă, despre jocul lor și despre diferite scene cari prin frumusețea lor au rămas încă vii în amintirea celor care au avut parte să le vadă. Toate aceste descoperiri, atât de prețioase pentru noi, urmași modești pe aceeași cale, îmi înălțau sufletul, mă încurajau și mă îndemnau la munca anevoioasă a începutului întru pornirea teatrului românesc. De multe ori, pe stradă și pe scenă, îmi treceau fugitiv prin minte figurile acelor mari visători cari au călcat pe unde calc eu acuma și cari de pe aceleași scânduri au împărtășit publicul cu darul talentului lor. Mă gândeam: Unde am fi noi astăzi dacă s-ar fi continuat atunci mișcarea noastră teatrală? Am avea un public pregătit și pricepător, literatura noastră dramatică, atâta câtă o avem, ar fi cunoscută de masa poporului și multe sentimente bune

s-ar fi furișat pe neștiute în sufletele celor ce s-ar fi grăbit să asculte graiul limpede al actorilor. Împrejurările însă au fost vitrege și activitatea teatrală de-abia începută a trebuit să fie întreruptă".[1]

O voce interesantă, dar uitată, a criticii teatrale românești mi-a atras atenția asupra modului în care teatrul – ca ferment social și exercițiu de comunicare culturală – a influențat conștiința națională în preajma Momentului 1918 și ulterior: Horia-Petra Petrescu. L-am descoperit mai ales sedus de rezonanța numelui său. Pentru mine se așeza în linia numelor cu o rezonanță aparte în vreme: Ion Broșu, Octavian Codru Tăslăuanu... Din alăturarea cu aceste personalități am descoperit personalitatea sa. De aici și proiectul cultural propus în cadrul *Festivalului Internațional de Teatru de la Sibiu 2019*. Prezentarea scrierilor sale, constituirea unei echipe editoriale și editarea principalelor sale lucrări, pornind cu teza sa de doctorat asupra teatrului lui Caragiale. Fiul lui Nicolae Petra-Petrescu[2], el însuși o personalitate culturală, primul bibliotecar al ASTREI și omul care consemnează în scris primul inventar al Bibliotecii Mitropolitului Andrei Șaguna, Horia Petra Petrescu avea să marcheze cultura transilvană a scrierii și receptării teatrului, nu doar popular. Câteva date biografice ne pot ajuta să identificăm parcursul său.

Horia Petra Petrescu (1884-1962) este născut la Brașov. Fie și numai pentru contribuția sa fundamentală la dezvoltarea științelor teatrului românesc – se remarcă încă din 1908 cu lucrarea *Probleme Teatrale*[3] – și că obține un prim doctorat românesc în arta teatrului devenind primul Doctor în opera lui I.L. Caragiale (*I.L. Caragiale Leben und Werke*, Leipzig, 1911, cu o traducere în curs de republicare sub auspiciile Bibliotecii ASTRA din Sibiu) fac din el o personalitate importantă a culturii teatrale românești. Acestor contribuții se adaugă talentul său de jurnalist cu abnegație și o reală calitate a scrisului. Horia Petra-Petrescu colaborează cu la toate revistele și ziarele transilvănene (schițe, nuvele, piese de teatru, eseuri, cronici, traduceri)[4]. Conduce *Revista Teatrală* din Brașov (1913-1914) și *Biblioteca teatrală*. Din 1925 face parte din redacția *Revistei Transilvania* fiind un activ membru al curentului național care susținea naștere și creșterea unei gândiri culturale românești în Ardeal. La moartea sa avea să doneze nu doar un amplu fond de documente și scrisori personale ci și 10.000 de volume de carte[5]. Când în 1962 se stinge din viață, extrem de bolnav (din 1936 era la pat), în casa părintească de la Sibiu, se adaugă părinților săi din cimitirul Dumbrava (abia anul acesta, prin cercetările întreprinse de Dl. Alexiu Tatu, director al Arhivelor Naționale, filiala Sibiu, și al distinsei sale soții, mormântul său a putut fi identificat). În ce privește cercetarea noastră, socotim ca extrem de important un text din editorialul primului număr din *Revista Teatrală* de la Brașov:

„...Planul acestui organ de publicitate l-am avut de ani îndelungați. Am urmărit cum se face propagandă în diferitele țări pentru scrisul și vorba națională, m-am convins cu ochii proprii de foloasele acestor propagande și tot mai mult se desprindea în mintea mea hotărârea să contribui și eu, cu mult-puținul meu, la fondarea unui organ, care să nu fie concurența vre-unei publicații românești existente, ci să dea îndemnuri, înregistrând conștiențios ceeace *săvârșesc toate organele noastre de publicitate pentru înaintarea teatrului românesc. Acesta a fost punctul meu de mânecare. Mi-am zis: munca, care o îndeplinește neamul nostru în Ardeal pe terenul acesta este frumoasă, dar energia întrebuințată nu se adună într-un focar care să ofere maximul de căldură recerut. Cu apariția organului proiectat s-ar spori emulația între diferitele centre românești și astfel organul va ajunge cu timpul o icoană fidelă a stării noastre culturale pe terenul teatral... Pe lângă străinătate am cutreierat ținuturile românești. Am fost în ținuturi în cari îți sălta inima de bucurie când vezi cum se manifestă românimea și într*-altele, unde-ți vine să-*ți pui* cenușe pe cap și să plângi. Și punctul meu de plecare dela început a suferit o schimbare însemnată. Râdea cineva în mine și mă întreba surâzând mefistofelic, când străbăteam localități românești unde sărăcia și-a înfipt ghiara și analfabetismul trăiește lumea dalbă: De teatru are lipsă neamul acesta al tău? Vezi că nu știe, în mare parte, să cetească și să scrie; vezi cum sărăcia îi bate la poartă! De multe ori am plecat capul cu desnădejde și am zis asemenea tânărului student e imposibil să ținem pas cu străinii, cari au bani, au cultură înaintată de veacuri, au sprijinul statului lor! Dar în urma luptelor acestora sufletești cari trebuiau să vină, să se dea în inima mea, căci numai astfel avem putința să văd lămurit situația reală, n-am avut dreptul să desperez. N-am desperat fiindcă astăzi misiunea tuturor intelectualilor noștri nu este să se tânguiască – o cred cu toată tăria!- ci să urnească din loc carul culturii noastre"[6].

Pentru a readuce dinaintea cercetătorului modern, preocupat de teatru și evoluția sa în construirea gândirii sociale românești, tensiunea pozitivă legată de culturalizarea prin teatru și asumarea sa națională pe care o provocau martori culturali de genul lui Horia Petra-Petrescu m-am gândit la surprinderea activității sale de conferențiar în domeniu. Una dintre sintezele operei sale în domeniu o constituie lista de *broșuri* și *volume*, urmată de *Buletinele* editate de despărțământul Sibiu al „Asociațiunii" până în 1924: 36 de volume de conferințe, traduceri, studii, piese poporale și 19 Buletine[7]. Multe dintre ele vor fi redate publicului cititor prin efortul editorilor în același efort al Editurii ASTRA de a-l propune pe Horia Petra-Petrescu redescoperirii specialiștilor. Pentru a identifica însă construcția argumentării unei mișcări teatrale românești în Ardeal, cu un pronunțat caracter de naționalism cultural, merită să redescoperim trei dintre conferințele pe tema problemelor teatrale susținute de autorul nostru:

Probleme teatrale - retipărire din Anuarul nr. XI al Societății pentru fond de teatru român, Brașov, 1908, Tipografia A. Mureșianu, 29 pg.

Publicul nostru și teatru – Conferință publică cetită în a doua ședință „Societății pentru fond de teatru român", în Blaj, în ziua de 17/30 August 1911, Arad, 1911, Tiparul tipografiei „Concordia", societate pe acțiuni, 22 pg.

Este mișcarea noastră teatrală un lux?- Conferință ținută la adunarea generală, în ziua de 5/18 Noemvrie 1912, la prima ședință a „Societății pentru fond de teatru", în Brașov, Brașov, Tipografia A. Mureșianu: Branisce&Comp, f.an, 15 pg.

Nu sunt, desigur, singurele texte care privesc comunicarea culturală prin teatru și închegarea unui strat de rezistență națională prin cultura teatrală. Exemple ar fi *Mișcarea noastră teatrală și sbuciumul sufletesc al intelectualilor de la noi* (Conferență ținută în Lugoj și Caransebeș, 1912) sau *Viața intelectuală românească în orașele din Ardeal* (Conferență, Brașov, 1914). Că nu se afla la primele conferințe în acei ani este cât se poate de limpede. În cercetările întreprinse în Arhivele Naționale-Filiala Sibiu, Sorana Maier Bițu a descoperit o serie de documente privind participarea lui Horia Petra-Petrescu la viața culturală a ASTREI.

Este o scrisoare așezată ca timp pe un eveniment cu totul aparte în istoria intelectualilor români. În anul 1905, un moment cu o încărcătură deosebită pentru națiunea română din Sibiu și din întreaga Transilvanie. Asociațiunea ASTRA urma să inaugureze, cu prilejul Adunării generale a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român ASTRA de la Sibiu din 19 și 20 august, *Muzeul istoric și etnografic al Asociațiunii*. Atunci a avut loc expoziționea etnografică și istorică-culturală și tot atunci – inaugurarea primei scene românești, primul eveniment semnificativ din domeniul teatral pus în practică de sibieni cu eforturi proprii. A însemnat inaugurarea primei scene românești de teatru, gândită pentru a fi locul de desfășurare a multora dintre acțiunile culturale ale ASTREI. Departe de țară. Ca majoritatea tinerilor care căutau izbăvirea prin cultură, Horia Petra-Petrescu nu putea sta departe de Sibiu într-un astfel de moment, astfel încât i se adresează secretarului Asociațiunii, Ioan Lăpădatu:

„Viena, 1905, 10 aprilie
Dragă și stimate prietene!
Îmi iau îndrăzneala să Te numesc astfel în urma dragostei care a existat și există între noi.
Cred că, întâlnirea noastră proximă, ne va face să ne reamintim momentele petrecute în Pesta când făuream la planuri de toate soiurile.
După cum vezi, am început-o în tonul ăsta sentimental, propriu mie. Deoarece însă alte gânduri mă frământă să-ți scriu, - unde mai pui apoi și harababura pe care trebe că o ai în cap cu pregătirea festivităților din August! – să-ți comunic înainte de toate gândurile astea.
Programul festivităților ne-a entuziasmat. Va fi o manifestație națională grandioasă. Să Vă ajute Dzeu să o duceți în îndeplinire cu mare succes strălucit.
În momentul când tot Ardealul și Bănatul sărbează, să nu luăm și noi parte? Însă cum?
Am convenit cu camarazii, cu Comitetul *României June*, care este – ți -o spun în paranteză – ceva mai entuziast decât cel din Pesta – și astăzi am hotărât să intrăm în pertractări cu comitetul central aranjator. Dela scrisoarea de față atârnă acum ce pași necesari să întreprindem. Scrie-mi, fii bun, cum crezi că am putea să colaborăm și ni la festivități?
La orice caz am fi de față 10-15 inși de la *R. J.* membrii ne-ar reprezenta oficios, ar ținea eventual discursuri.
În expoziție am putea trimite și noi cîte ceva – manuscrise (subscrierea lui Eminescu în cartea membrilor, etc.)? Nu am putea căpăta reducere pe căile ferate? Cu locuința ne-ați putea așeza undeva sau nu? În programul festivităților ni să poate rezerva un loc?
Planul nostru ar fi acesta: Să convocăm toate soc. Studențești să participe, cu reprezentanți și membrii. Dacă e posibil, să dăm o ședință festivă – numai studenții dela universitățile din Austro-Ungaria – matineu sau seara – la care fiecare societate să contribue cu ceva. Într'o după amiază un pelerinagi la mausoleul lui Șaguna ceea ce sunt sigur că e deja proiectat. Ar fi reprezentanți dela universitățile din Viena, Pesta, Cernăuți, Cluj, Oradea Mare (Graz, Berlin, etc.).
Cu toate afacerile astea cui să ne adresăm și cum am ajunge mai ușor la scop?
Interesează-Te, fii bun, și scrie-mi în timpul cel mai scurt posibil. Suntem dornici de lucru și – după cum mă știi și pe mine, stau să apuc soarele cu mâna de idealist ce sunt. Tot acela care am fost.
Sunt sănătos și cu inima veselă. Sunt în largul meu. Nici Ciocan, nici Heinrich (din partea cea neagră), nici sfinxii ceilalți!...
Cum merge cu secretariatul? Muncă multă? După cum Te știu nu Te sparii de ea. Sănătos?
Te îmbrățișează Horia
Salut pe Dl Borcea, Cioban, Proca, etc."[8]

Ion Lăpădatu îi va răspunde în 22 aprilie lui Horia Petra-Petrescu, cuprinsul scrisorii sale aflându-se în același dosar de arhivă. El îi răspunde că în programul manifestărilor din cadrul Adunării generale va avea loc un „matineu literar-muzical al studenților noștri universitari dela universitățile din monarhie. În această afacere veți căuta să vă puneți în legătură cu ceilalți colegi ai dumneavoastră și împreună să pregătiți și să stabiliți programul matineului, program pe care ni-l veți comunica la timpul său și nouă în tot cazul însă cu 15 zile înainte de deschiderea serbărilor"[9]. Lăpădatu adaugă și faptul că îi trimite „un program special al expoziției din care vă veți putea orienta mai bine în ce mod veți putea participa. S- ar putea face un mic pavilion al soc. studențești universitare în care veți expune voi ce

credeți c ar putea fi de interes”[10]. Horia Petra-Petrescu este prezent la Serbările de la Sibiu și, alături de Ioan Borcia, va fi unul dintre cei „doi tineri simpatici și mult promițători”[11] care au conferențiat după ce președintele Societății pentru Fond de Teatru Național Român, Iosif Vulcan, a susținut discursul său. Documentele Asociațiunii reține că

> „D-l Horea Petrescu a cetit despre drama lui Schiller Wilhelm Tell. A făcut o analisă literară – o recensiune – foarte bună, făcându-ne să asistăm în teorie, la întreg decursul dramei, care va rămânea totdeauna interesantă. Faptul că tocmai în estan s'a serbat, cu mare aparat, aniversarul de 100 de ani de la moartea marelui poet german (9 Maiu 1905) a dat temei coloritul actualității, cu atât mai mult, că Sașii din Sibiu, urmând curentului stăpânitor în rassa germană, au ridicat o statuie frumoasă lui Schiller, tocmai în parcul acela drăguț spre care privește Casa națională. Astfel a fost foarte potrivit, ca publicul nostru, care zilnic să mișca dinaintea acestei statue învescută într'un boschet de plante exotice, să audă ceva despre o creațiune a poetului sărbătorit și de compatrioții noștri Sași, și a fost și mai potrivit, că conferențiarul și-a ales din multele creațiuni ale lui Schiller pe aceea, care prin cuprinsul său, și prin idea sa regină, idea libertății, este și trebue să fie mai aproape de sufletul poporului nostru, care să sbate după libertate”[12].

La rândul său, Ioan Borcea a ținut o conferință asupra ideilor lui Eminescu despre teatru[13]. Acest entuziasm constructiv îl descoperim și în conferințele sale amintite de noi. Amestec de oralitate și cordialitate culturală, conferințele lui Horia Petra-Petrescu le știm apreciate. Semne ale prezenței ideilor sale, ale rezistenței ideilor sale se vor regăsi în ani în multe proiecte teatrale naționale, inclusiv în apariția unor teatre naționale românești în orașele Ardealului. Nu făcea decât să reitereze o preocupare mai veche a intelectualității militante național în cultura ardeleană. Iosif Hodoșiu, care spunea de la înălțimea unei luminoase conștiințe naționale, la 1870, în apărarea finanțării fenomenului și mișcării teatrale românești din: „Publicul nostru – se spunea din partea contrarilor propunerilor aduse – n-are trebuință de teatru național. Publicul nostru nu știe aprecia piesa teatrală, fiindcă un curent teatral românesc nu există”. Iosif Hodoș răspundea argumentând foarte logic astfel: „Dacă nu există încă teatru național român, există națiunea română, care ține de necesară ridicarea, conservarea și asigurarea acestei instituțiuni[14]”. Horia Petra-Petrescu conchizând: „Dar avem date plausibile, ilustră adunare, că publicul românesc avea dragoste de teatru”[15].

Pentru ce anume militează Horia Petra Petrescu? Pentru un teatru popular, nu în sensul conținutului cât al accesibilității. În conferința din 1908, după ce face o analiză comparată a mișcării teatrale din Anglia, Germania, Austria, Franța ori Rusia, autorul face analiza teatrelor românești asupra cărora relevă o misiune specială:

> „Dacă teatrele subvenționate de stat au rolul de a educa massele- un rol ideal, care trebuie ținut vecinic înaintea ochilor- și dacă se îngrijesc teatrele Franței, ale Germaniei și ale celorlalte state să-și crească publicul, cu atât mai mult are datoria aceasta un stat cum e România, unde instrucția și bunul gust n-a străbătut atât în massele poporului. Cu atât mai mult au datoria (subl. HPP) teatrele acestea să mediteze asupra punctelor amintite și să le ducă la îndeplinire. E vorba să-și crească (subl. HPP) teatrele naționale din București, din Iași și din Craiova (subvenționate din partea statului) nu numai publicul, care poate plăti prețuri scumpe, ci și pe oamenii cu mai puține parale, dar cu același dor de înaintare (de multe ori chiar mai mare)”.[16]

Apoi prezintă propria sa cercetare asupra disponibilității teatrelor de a reduce prețul biletelor menținând calitatea spectacolelor. Cercetare la care răspundea, la acea dată, numai Iașul care recunoaște că nu pot exista „bilete de favoare” pentru elevi și muncitori și doar societățile studențești sunt capabile să ofere astfel de subsidii dacă se prezintă *in corpore* studenții putând să plătească ½ din preț. Doar la galerie unde, consemnează el, sunt 186 de locuri. Notează pentru cei ce-l ascultau, în date desprinse din cercetări la zi, modul în care se încuraja cultura teatrală a studenților de la Paris, Viena, Budapesta ori Berlin, Hamburg, Leipzig ori Dusseldorf. Arătând cu exemple clare- Viena teatrul pentru tineret, care prezintă tinerilor de la 6 la 18 ani teatru de la nivelul teatrului de marionete până la texte din Goethe și Lesssing, ori teatrul alb al Rejanei din Paris, teatru doar pentru tinere- concluzionează: „După cum vedem, se deschide o nouă eră pentru teatru ca propagator al bunului gust în massele poporului și ale studențimii. Cine își va da osteneala să urmărească etapele teatrului din țările mai înaintate, va câștiga cunoștințe bogate, pe care le va transplanta și la noi adaptându-le”[17]. El astfel va face. Transferând o serie de texte și conținuturi culturale în aria teatrului românesc.

În sprijinul tezei noaste că Horia Petra -Petrescu intuia o renaștere națională și prin teatru nu ne- a fost greu să aflăm, în conferința aceasta din 1908, o serie de texte care țineau în ele ideea renașterii naționale prin cultură. Astfel, el scrie:

> „La noi în Transilvania, unde nu sunt mâinile darnice ale lui Carnegie, se va putea pune în practică cu mai mare greutate, chiar și numai a suta parte din cele tractate până acum. Și-mai cu seamă- noi, avem trebuință (subl. HPP) de o lățire cât mai mare a gustului pentru teatru în mijlocul poporului nostru. Teatru ne ridică nu numai culturalicește, ci ne păstrează, ca un chiag și naționalitatea. Scenele noastre vor fi vatra, pe care se păstrează focul nestins al dragostei de neam și un singur pas greșit al vestalelor noastre, care vor

uita să atâțe focul, ne-ar aduce cu sine pustiirea. Lucrurile acestea trebuesc repetate cât mai mult, cu toată încordarea puterilor noastre, căci de câte ori vor fi auzite, de atâtea ori vor fi prinse mai bine de cei chemați și duse în îndeplinire. După cum am văzut, mișcarea aceasta lățită la neamuri, cari n-au să-și teamă existența, așa și noi avem datorință să ne îngrijim de hrana aceasta sufletească a poporului, căci ar fi un nonsenz, care s-ar răzbuna amarnic, dacă am crește neamul nostru numai (subl. HPP) politicește (fie oricât de strălucit) și nu ne-am gândi la contrabalansul *sănătos cultural (subl. HPP)"*.[18]

Pentru a evita o altfel de paralizie în politic a idealului național Horia Petra-Petrescu identifică o serie de „medicamente" pentru mișcarea teatrală, identificând, în fapt, temeiurile din care aceasta ar putea să-și extragă existența:

- Poporul nostru are eleganță când joacă teatru
- Creșterea statistică a reprezentațiilor
- Nevoia de piese pentru popor
- Sistematizare experiențelor pozitive din alte mișcări teatrale
- Dezvoltarea unui „marketing" al Programelor prin aducerea unor biografii de autori la îndemâna privitorului
- Constituirea unei arhive de programe teatrale (consemnează 1188 reprezentații teatrale între 1898-1906 în mijlocul satelor și orașelor noastre).
- Editarea de broșuri de culturalizare teatrală
- Înființarea, organizarea și susținerea tovărășiilor și reuniunilor teatrale (exemplul scris este un prospect redactat de preotul Ioan Baciu din Șoimuș, care are un plan de teatru sătesc pentru satul său).
- Nevoia unei biblioteci de specialitate unde inimoșii din domeniu să afle informarea asupra subiectului
- Crearea de trupe de teatru capabile să preia angajamentele prea multe ale trupei lui Zaharie Bârsan- păstrând însă direcția dată de el.

Finalul discursului său asumă un oarecare aer „eshatologic" privind cultura teatrală și dezvoltarea ei:

„Va veni o vreme când tot ce se referă la teatrul național și la teatrul celorlalte neamuri, va fi analizat de condeiele vrednice, în analele societății noastre și în anuarele publice. Va trebui să sosească timpul când traducerile și piesele originale nu vor fi date uitării (căci vor fi scriitori, cari să le scoată la lumină), când legăturile între teatrul național din Iași sau București și noi vor fi mult mai strânse (astăzi nu mai există de loc). Și va veni vremea când vom fi o falangă conștie, când fiecare învățător și fiecare preot va fi pătruns de importanța, care o are, se va simți drept o avantgardă a culturei românești și va lucra după cum îi va dicta inima în direcția aceasta".[19]

Trebuie să recunoaștem în scrisul lui Horia Petra-Petrescu o emoție specifică generației culturale românești din Transilvania care aștepta să se întâmple ceva. Care simțea tensiunea unei libertăți din ce în ce mai prezente în planul unui iluminism național niciodată prezent parcă mai intens ca în acei ani.

Doar cu puțin mai scurtă ca întindere editată conferința privind *Publicul nostru și teatru* (Arad, 1911) va evidenția răspunsul la întrebarea: Cum sprijinim și cum ar trebui să sprijinim mișcarea teatrală la noi? Nu caută să explice tot, dar pornește de la o constatare unei „desprimăvărări" în literatura de specialitate:

„Desprimăvărarea acesta o simțim cu toții, căci ne cutreieră prin vine un argint viu, care e un semn de bine, de îndemnuri pentru viitor. *Și* (subl. HPP) în literatura dramatică se observă această fermentație tacită, nu aici la noi- ci în România. Publicul cercetează teatrul mai cu plăcere. Autori dramatici încearcă cu nou avânt să se manifeste pe scândurile scenei. Să ne bucurăm de aceasta, căci progresele scenei române din România se vor încetățeni și la noi cu timpul. *Legăturile noastre cu mișcarea teatrală din România* (subl. HPP) vor trebui să fie din ce în ce mai strânse, repertoriul bun va trebui să se transplante și la noi, căci unitatea *noastră culturală* (subl. HPP) este un deziderat atât de logic, de just și de sfânt pentru cauza noastră, încât ar fi un lucru scelerat să denegi îndreptățirea pornirilor noastre în direcția aceasta".[20]

După ce reamintește demersurile lui Iosif Hodoș, de la 1870 și 1908, ca și demersul lui Ștefan C. Pop, în decembrie 1908, în vederea obținerii unor fonduri pentru teatru românesc în Ardeal, Horia Petra- Petrescu punctează și poziția unui lider maghiar din Parlamentul budapestan: „Aici trebuie amintită ținuta justă a politicianului și marelui bărbat de stat Deak, care a declarat că statul nu e cu cale să sprijinească un teatru al unei națiuni, dacă celelalte națiuni din Ungaria nu se bucură de același favor"[21]. E momentul în care autorul nostru recunoaște că, în fapt, reacția opoziției maghiare, care spunea că publicul nostru nu știe aprecia o piesă teatrală fiindcă un curent teatral nu există, a fost adusă la tăcere de spusa lui Hodoș care conchide demersul său: „dacă nu există teatru național românesc, *există națiunea română* care ține necesară *ridicarea, conservarea și asigurarea acestei instituțiuni* (sublinieri HPP)".[22] Depunând mărturie, prin conferința pe care o analizăm, asupra dragostei de teatru pe care Petra-Petrescu o intuiește în națiunea română din Transilvania. Notează identificarea unor piese privindu-i pe români- traduse de Kotzebue- una dintre ele, *Vecinătate periculoasă* figurând și în repertoriul Teatrului de la Iași (1837-1838). Cum consemnează și tipărirea unor programe teatrale în limba română (litere chirilice) la Brașov (spectacolele trupelor lui Gerger, Iosepha Uhlich din Weimar și Kreibig) ba chiar și reluarea unor piese în limba română cu un colectiv de actori

„diletanți" români în distribuție, dovedind apetența românilor pentru teatrul german, neavând altul în loc. Episoadele povestite de el se desfășurau în 5 mai 1815, 20 decembrie 1822 și 2 ianuarie 1824 date care aduc începutul mișcării teatrale cu participarea publicului român la cei ani, cu mult înainte de 1826 când se considera în vreme începutul pieselor de teatru în limba română cu piesa *Eclogă romană*, un act în versuri de Timotei Cipariu, cu ocazia zilei onomastice a rectorului de atunci, Simeon Crainic. Reluată în 1833 piesa rămâne însă una dintre bornele teatrului de limbă română în Transilvania. Vizibil Petra-Petrescu aduce aceste argumente de ordin istoric pentru a racorda mișcarea teatrală a românilor ardeleni la eliberarea culturală a acestora. Aluzia directă la prezența unor „lanțuri ale sărăciei materiale" care opresc dezvoltarea unei „mișcări teatrale conștie" arată una dintre cauzele retardării dezvoltării teatrului de limbă română în regiune. Intuiția misiunii teatrului are în ea ceva din mesianismul ardelenesc al vremii:

> „Teatrul nostru are o misiune culturală de îndeplinit. Cuvântul frumos românesc, rostit pe scenele noastre modeste, e chemat să fie pavăza neamului nostru. Mă gândesc la sutele de sate românești, în cari o serată teatrală-declamatorică este un eveniment. Mă gândesc la satele de prin Bihor și Maramureș, unde fiecare intelectual român are o misiune de îndeplinit, unde nu prea sunt librării românești și unde gazetele românești abia că sunt cetite. Poate să spună unul și altul că reprezentațiile teatrale de prin satele unde stăm slab la culturalicește, sunt sub toată critica, că nu poate fi nici vorbă de o artă teatrală la mijloc- ar fi sacrilegiu însă să nu gândim la sanarea *răului, să nu ne batem capul să ridicăm- relativ aceste producțiuni primitive teatrale,* conștii fiind, că momentele acestea de colaborare sunt momente culturale de prima ordine pentru satele noastre" (toate sublinierile, HPP)".[23]

Horia Petra-Petrescu face toate aceste analize comparative pentru a dovedi nevoia creșterii culturale a unui public omogen, compact în viziune. Ceea ce duce automat la nevoia unei educații culturale bazate pe o pedagogie și o estetică a teatrului- susținute prin lecturi și concerte, prin dialoguri publice. În fond toate acestea sunt socotite de autor pârghii ale construcției unei mentalități naționale unitare și timpul va dovedi că are dreptate. Asumând o serie de lucrări de specialitate, rare astăzi – ar merita un inventar al lucrărilor despre teatru citate de acest corifeu neobosit al teatrului românesc- el insistă asupra formării unui segment cultural specializat în teatrul popular- trupele de diletanți. Cerând atenție încordată spre mișcarea teatrală de peste hotare autorul nostru face însă apel la planul imediat, în care se „recere dragoste de neam, ca toți să putem lucra împreună", la creșterea „cu blândețe și tact" a unei mișcări teatrale românești pentru a nu crea satirizări mușcătoare celor din jur- desigur un aviz la diplomație culturală într-un spațiu multicultural. Emoțional, ca în mai toate textele sale de mare subversivitate culturală și națională, Petra-Petrescu încheie astfel conferința sa:

> „Cu timpul vor veni și mult așteptatele opere naționale, autorii, cari vor satiriza stările noastre sociale cu cumpăt, cu vervă, dar totdeauna cu dragoste de neam. Avem că ne vedem scăderile în caricaturi reușite și avem să râdem și noi. Dar vom avea și să suspinăm la teatru. Ne vom lăsa duși de sentimentul cel mai scump- de sentimentul conștiinței că facem parte dintr-un complex, dintr-un neam (subl. HPP), din neamul românesc și când vom simți fiorii emoției, fiorii evlaviei, când vom auzi cuvântul românesc clar, frumos, pe scena noastră, când vom auzi doinele noastre întrețesute în piese teatrale mai cu seamă, când vom vedea obiceiurile și portul nostru adus cu cinste pe scena românească- atunci ne vom acoperi fața și vom plânge de bucurie și vom râde de fericire, ca actorul din Oradea mare înstreinat de noi, care plângea după culise auzind doina noastră românească...".[24]

Dincolo așadar de apelul la factorul estetic, fundament constitutiv culturii teatrale, autorul nostru intuiește dinamismul intern al unității naționale ca factor de progres în interiorul acestei culturi. Structurarea pe cultură națională a discursului în favoarea culturii teatrale decurge din ethosul cultural al vremii dar are relevanță și în cultura vremii de acum. Poate nu ar fi lipsit de importanță un studiu serios asupra destructurării discursului teatral în epoca post-comunistă (analizată teoretic de către ....) prin eludarea spre zero a elementului național. Un *Apus de Soare* nu ar mai putea fi scris doar pentru că ne lipsește Barbu Ștefănescu Delavrancea?

Ultimul document asupra căruia insistăm cu analiza noastră este conferința *Este mișcarea noastră teatrală un lux?*, prezentată în cadrul *Adunării generale,* la prima ședință a Societății pentru fond de teatru român, la Brașov în 5/18 noiembrie 1912 (Brașov, f.an). Deși editorial este cea mai scurtă (15 pg) prezintă o serie de noutăți în abordarea relației cultură teatrală- cristalizarea unei culturi unitare naționale. El identifică poate cea mai grea dintre opreliștile care au determinat retardul activității teatrale românești în Ardeal:

> „Ca ideia necesității imperioase al unui curent puternic teatral să prindă rădăcini cât mai adânci , ca să sporească rândul acelora, cari ar dori să dăruiască din prisosul lor pentru societate, cred că este de neapărată trebuință să clarificăm, în zilele noastre de grea cumpănă, misiunea teatrului românesc din Ardeal. Înainte de toate o constatare dureroasă. O știm cu toții. Până când alte neamuri își permiteau să cultive artele frumoase, clătind, pictând, făcând muzică, dând poeților prilejuri de înălțări sufletești, până atunci neamul nostru, cu foarte puține excepții temporale, a fost silit să geamă sub greutatea legilor iobăgiei și să-și verse sângele întru apărarea intereselor altor idealuri, streine de interesele lor".[25]

Este poate cel mai diplomatic text asupra urmărilor iobăgiei în planul culturii teatrale. Rostit la 1912 desigur că avea o oarecare tensiune internă, stabilită de reformele sociale care așezau elementul național- nu doar românesc- cu spatele la zidul politicii culturale maghiare. Conștient de faptul că teatrul este „una dinte expresiile cele mai înalte în evoluția unei culturi", o construcție transdisciplinară din care nu poate lipsi ajutorul poetului, pictorului, omului de muzică ori arhitectului Petra- Petrescu reține ca o frână în progresul culturii teatrale românești. Prea supusă presiunii politice pentru a mai avea rod cultural. După ce identifică greutățile unor trupe de teatru, chiar a celui Maghiar care juca și la Brașov în lunile de vară (trupa condusă de Ioan Komjathy), slăbiciunile și naivitățile reprezentărilor populare din cătunele și satele românești din Ardeal (săli mici- excepție școala poporală din Sălișteː scene primitive, lămpi de petrol care ard slăbuț, actori improvizați ce spun totul mașinal, pretențiile reduse ale publicului ori exagerările critice- orice actriță e o filomelă și orice cântăreț un semigeniu) Petra- Petrescu nu evită însă o concluzie pozitivă:

> „Te întrebi: Asta înseamnă artă? Este teatru acesta? Lupta sufletească, care se naște în pieptul fiecărui intelectual cu bun simț, este mare. De multe ori îți zici: decât o astfel de manifestație culturală, mai bine nimic! Și- totuși- după ce ai analizat bine argumentele pe îndelete, nu-ți vine să arunci anatema asupra manifestațiilor acestora! După ce ai răsfoit istoria neamului tău, convingându-te despre greutățile, cari a avut să le învingă, după ce ai cunoștință despre numărul încă relativ, mare de analfabeți, care-l are neamul, după ce cunoști din alte cărți starea culturală a diferitelor noastre pături sociale- îți vine la cunoștință, că ar fi un sacrilegiu, să nu încerci să îmbunătățești manifestațiile acestea dramatice naive. Chiar așa, naive, cum sunt ele, portă un germene de bun simț, un germene care poate să dezvolte și să aducă manifestații mult mai frumoase, dacă o seamă de oameni vor găsi posibilitatea să dea o directivă sănătoasă întregului curent".[26]

Și așază la îndemâna intelectualilor români deziderateleunui plan de dezvoltarea a culturii teatrale, nuanțând mai atent asupra celor amintite în cele două conferințe amintite de noi anterior: trupe teatrale românești, actori dramatici de profesie, societățile de diletanți, repertoriu îngrijit, rutină mai mare, bibliotecă teatrală, broșuri volante, eventual o revistă redactată pe nevoile teatrului, organizarea sistematică a corurilor, organizarea de conferințe, reprezentații ci cinematograful- cu numere de program alese. Cum tot el identifică inamicul principal al dezvoltării culturii românești în gâlceava continuă dintre oamenii de cultură, lipsa de solidaritate și de dialog inter-cultural în cadrul aceleași națiuni- aceea română. Întrebările cheie ale bilanțului său rămân: *Ce ne apropie? Ce ne desparte?*

Poate părea o naivitate reiterarea unor astfel de texte dinaintea culturii critice teatrale românești, dar merită oricând recitit Horia Petra- Petrescu în cheia „eshatologului" teatral. Atenția sa la amănunte, informația sa fascinant așezată la îndemâna publicului, constanța argumentării fac din el unul din marii creatori de teatru românesc. Uitat de ani buni. În *melancholia* uitării istoriei noaste, în general. Rândurile căutării mele, simple ecouri din lectura operei sale fascinante.

Note:

1. Zaharia Bârsan, *Scrieri*, Antologie și prefață de C. Simionescu. Text stabilit și Bibliografie de Aurora Pârvu (București: Editura pentru Literatură, 1969), 489.
2. Constantin Necula, Sorana Maier, „Un economist «din putere proprie», Nicolae Petra-Petrescu și fiul său, Horia, cel dintâi doctor în I.L. Caragiale...", în *Sibiu – Case cu suflet la un centenar de unitate* (București: Eikon, 2018), 76-78.
3. Horia Petra Petrescu, *Probleme Teatrale* (Brașov: Tipografia A. Mureșianu, 1908).
4. Rețeaua de publicare se poate urmări citind lucrările realizate de Elena Dunăreanu, în cadrul Bibliotecii ASTRA la Sibiu, privind corespondența unor publiciști ardeleni către H.P.P cuprinse în 3 vol: I, 1976, 83 pg; II, 1977, 69 pg; III, 1979, 97 pg.
5. Date suplimentare Lidia Băncescu, *Scrisori către Horia Petra-Petrescu*: *Catalog* (Sibiu, 1971), 5-6.
6. Dr. Horia Petra-Petrescu, „Cuvânt înainte", *Revista Teatrală*, anul I, nr.1, 1 ianuarie (1913): 1-2.
7. Horia Petra-Petrescu, *Călcâiul lui Achile. Piesă din viața gazetărească în trei acte* (Sibiiu: Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană", 1924), 72-74.
8. Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, Fond ASTRA, Dosar 441-1905, ff. 3 – 5.
9. Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, Fond ASTRA, Dosar 441-1905, f. 1.
10. Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, Fond ASTRA, Dosar 441-1905, f. 1.
11. „Conferențiarii", în *Asociațiunea Noastră I. Serbările de la Sibiiu și Serbările de la Blaj, de un observator* (Cluj: Tipografia Carmen Petru P. Barițiu, 1911), 80.
12. „Conferențiarii", în *Asociațiunea Noastră I. Serbările de la Sibiiu și Serbările de la Blaj, de un observator,* Tpografia Carmen Petru P. Barițiu, Cluj, 1911, p. 80.

13. Datele au fost prezentate în referatul său de către Sorana Maier Bițu în cadrul conferinței *Horia Petra-Petrescu- un Pionier al Teatrului Românesc*, în cadrul Festivalului Internațional de Teatru Sibiu, 21 iunie 2019 și sunt publicate cu acordul ei.
14. V. Păcățianu*, Cartea de aur*, vol. V, p. 288 apud. Dr. Horia Petra-Petrescu, *Publicul nostru și teatrul*. Conferință publică cetită în a doua ședință a „Societății pentru fond de teatru român", în Blaj, în ziua de 17/30 August 1911, Arad (1911): 6-7.
15. Ibid., 7.
16. Horia Petra-Petrescu, *Probleme teatrale* (Brașov, 1908): 10-11.
17. Ibid., 12.
18. Ibid., 12-13.
19. Ibid., 23.
20. Dr. Horia Petra-Petrescu, *Publicul nostru și Teatrul...*, (Arad, 1911), 4-5.
21. Ibid., 6.
22. Ibid., 6-7.
23. Ibid., 11.
24. Ibid., 22.
25. Dr. Horia Petra- Petrescu, *Este mișcarea noastră teatrală un lux?* (Brașov: Tipografia A Mureșianu: Branisce &Comp, f.a), 3.
26. Ibid., 11.

Bibliography:

Bârsan, Zaharia. *Scrieri* [Selected Writings]. Edition by C. Simionescu. Bibliography by Aurora Pârvu. Bucharest: Editura pentru Literatură, 1969.

Băncescu, Lidia. *Scrisori către Horia Petra-Petrescu* (Catalog) [Letters to Horia Petra-Petrerscu: Catalogue]. Sibiu, 1971

Dunăreanu, Elena. *Horia Petra-Petrescu. Corespondența cu publiciștii ardeleni* [Horia Petra-Petrescu. The Correspondence with Transylvanian Publicists]. Sibiu: Biblioteca ASTRA. vol. I, 1976; vol. II, 1977; vol. III, 1979.

***, "Conferențiarii" [The Lecturers], in *Asociațiunea Noastră I. Serbările de la Sibiiu și Serbările de la Blaj.* Cluj-Napoca: Tipografia Carmen Petru P. Barițiu, 1911.

Necula, Constantin, Sorana Maier. *Sibiu – Case cu suflet la un centenar de unitate* [Sibiu – Houses with Soul at a Centenary of Unity]. Bucharest: Eikon, 2018.

Petra-Petrescu, Horia. *Probleme teatrale* [Drama Problems]. Reprint in *Anuarul nr. XI al Societății pentru fond de teatru român*. Brașov: Tipografia A. Mureșianu, 1908.

Petra-Petrescu, Horia. *Publicul nostru și teatru*. Conferință publică cetită în a doua ședință „Societății pentru fond de teatru român", în Blaj, în ziua de 17/30 August 1911 [Our Public and Drama. Public Conference in Blaj, August 17/30 1911]. Arad: Tiparul tipografiei „Concordia", 1911.

Petra-Petrescu, Horia. *Este mișcarea noastră teatrală un lux*? Conferință ținută la adunarea generală, în ziua de 5/18 Noemvrie 1912, la prima ședință a „Societății pentru fond de teatru", în Brașov [Is our Theatrical Movement a Luxury? Public Conference]. Brașov: Tipografia A. Mureșianu Branisce&Comp, year missing (1912).

Petra- Petrescu, Horia. *Călcâiul lui Achile. Piesă din viața gazetărească în trei acte* [Achille's Heel. Play Inspired by the Publishing Life in Three Acts]. Sibiiu: Tiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană", 1924.

Petra-Petrescu, Horia. "Cuvânt înainte" [Foreword], *Revista Teatrală*, no.1 (January 1 1913): 1-2.

Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, Fond ASTRA, Dosar 441/1905.